

Katymári svábok házasságkötése Csávolyn

KÖHEGYI MIHÁLY

Észak-Bácska helytörténeti kutatása az utóbbi évtizedekben határainkon innen és túl egyaránt fellendült.¹ A Felső-Bácskából kitelepített németek (svábok) értelmisége sorra-rendre adta és adja ki Németországban saját községének monográfiáját, melyek majd mindegyike megkísérelte – érthető okokból – az 1946/47-ben kitelepítettek Magyarországra jövetelének rég elfelejtett idejét, eredeti származásának helyét kideríteni.² Miután az 1895 előtti egyházi anyakönyvek fotómásolata minden faluról elkészült és külföldön könnyen hozzáférhető, nagy erővel és komoly technikai felkészültséggel nekiláttak a genealógiai kutatáshoz is.³ Ez képezi jelenleg a németországi helytörténészek fő feladatát. A csávolyi, csátaljai és bácsalmási Ortsippenbuch már megjelent, de értesülésünk szerint a katymári, garai és bácsbokodi anyakönyvek feldolgozásával is hamarosan elkészülnek.⁴

Mi most a csávolyi Ortsippenbuchban szereplő katymáriakra vonatkozó adatokat dolgoztuk fel. Mielőtt azonban ezek taglalásába belekezdenénk, meg kell ismerkednünk a két község török utáni történetével, mert enélkül számos vonatkozás érthetetlen lenne.

A környék lakossága a középkorban színmagyar volt, melyet – éppen Csávolyn és Katymár területe között – kun elemek színezték.⁵ Ez a kép azonban a török idők alatt gyökeresen megváltozott. Ennek a rendkívül izgalmas folyamatnak nyomon követése nem feladatunk, bár a lakosság tarka etnikai képét mindmáig befolyásolják.⁶

Buda visszafoglalása után lassan-lassan vidékünk is megszabadult a török hadaktól, de addig még mérhetetlen szenvedés várt népére. A másfél évtizedig hullámlázó, váltakozó szerencsével folyó küzdelemnek a zentai győzelem (1697), majd a karlócai béke (1699) vetett véget.

A császári katonákat a Bácskában iszonyú pusztítás képe fogadta. Megyényi

¹ Csomor Tibor, 1972. - Sajnálatos módon az utolsó negyedszázadban nem készült ilyen jellegű munka. A szakbibliográfiák (régészet, numizmatika, irodalomtörténet, történelem) ezt nem pótolhatják s amúgy is vontatottan, több éves vagy évtizedes késéssel jelennek meg.

² Tafferner, Anton, 1965. - Flach, Paul, 1967. - Tafferner, Anton, 1967. - Reppmann, Anton 1971. - Ginder, Paul-Pfeil, Jakab-Rukatukl, August, 1980. - Hellenbarth, Maria, 1980. - Flach, Paul, 1985. - Ottenthal, Adam, 1988. - Gstalter, Josef-Harton, Paul-Hippich, Anton-Loderer, Klaus, 1990. - Kleiner, Stefan, 1991.

³ Külön folyóiratuk van, amely 1975 óta jelenik meg évente 4 alkalommal *Donauschwäbische Familienkundliche Forschungsblätter* címmel. Munkaközösségük pedig "Arbeitskreis donauschwäbischer Familienforscher" néven működik Sindelfingenben. Sorozatukban (*Schriftenreihe zur donauschwäbische Herkunftsforschung*) a magyarországi németiségre vonatkozó kötetek tucatjait adták és adják ki.

⁴ Bayer, Jakab-Bohnert, Josef-Scheibl, Johan, 1991. - Hefner, Josef, 1995. - Hippisch, Anton, 1996.

⁵ Györffy György, 1963. I. 713. Borsód adatai.

⁶ Vass Előd, 1989. - Kiss Z. Géza, 1989. 206-211.

területen nem találtak élő fát. Ellenben a fű és a tömött, összefüggő bozót oly magasra nőtt, hogy a lovasság kényszerült rajta utat törni és taposni a gyaloghad számára. A messze terjedő síkságon néma csönd uralkodott. Egész napi járóföldön alig lehetett találni e hatalmas térségben emberi hajlékot vagy emberi tevékenység nyomát, legfeljebb itt-ott tűnt fel valami pásztor nádkunyhója.⁷ Ahol egykoron sűrűn népes falvak voltak, ott most elpusztult templomok romjai tünedeztek fel elszórva az úttalan tágas láthatáron. De a nép, mely azokat építette, eltűnt. A helységek nyomát betakarta a dunai áradás, a szél, a futóhomok, és helyüket benőtte a fű. A természet elvadulását az évről-évre kiáradó Kígyós patak is siettette. Az árterületek nádtermő állóvizekké, lápos mocsarakká változtak. A nyári forróságban a víz nagyrészt elpárolgott, s buja fű nőtt a helyén. A túlságos nedvesség és a szárazság között változó állapot folytán hiányzott az egészséges ivóvíz és fa. Ehhez járultak a mérges, lázbetegséget szülő kipárolgások, melyek hatását fokozták a hőmérséklet átmenet nélküli hirtelen változásai.⁸

Jól szemlélteti a tájat egy török fiú leírása. Osman 1688-ban Temesvár körül került a császáriak fogságába. Ekkor 18 éves volt, nyílt eszű, értelmes gyerek, aki tudott a törökön kívül románul, szerbül és magyarul is. Fogsága történetét népiesen áradó bőbeszédűséggel mondja el vaskos kéziratában. A zsoldosok közvetlenül elfogása után hazaengedték, hogy váltságdíját elhozassa. Osman becsületesen vissza is tért Szegedre, de innen az osztrák csapatok már átkeltek a Dél-Dunántúlra. Erre ő – néhányad magával, akik szintén elengedett foglyok voltak s váltságdíjukat vitték – utánuk eredt. Szegedről Zombornak vették útjukat: „Keresztül a pusztaság és feldúlt Bácskán. Nappal gyilkos hőség uralkodott, de a végtelen síkságon sehol sem volt árnyék található. Innivalónk sem lett volna, ha a katonák táborozási helyükön nem ástak volna kutat, melyekben még volt víz, – némelyikben sok, némelyikben csak tetemes mélységben. Ilyenkor összekötöttük öveinket, leengedtük korsónkat, vízzel telve felhúztuk és ittunk. Így vándoroltunk a pusztaságon. Aludni nem aludtunk, mert a kimondhatatlanul sok szúnyogot még nagy réztálcával sem lehetett volna elhajtani éjjel, nappal pedig a meleg és a legyek miatt nem hajthattuk álomra fejünket. Arról nem is beszélve, hogy a vadállatoktól s hajdúktól sem voltunk biztonságban.” Őt napi vándorlás után, valamikor augusztus legvégén, szeptember elején érték el Zombort.⁹

Az áldatlan állapoton csak ezermi szorgos munkáskéz segíthetett volna, de éppen ebben volt a legnagyobb hiány. Sajnos a megye területéről egyetlen XVII. századi defterrel sem rendelkezünk, s így nem nyerhetünk képet a lakosság számának alakulásáról sem. Más forrásból tudjuk, hogy a XVII. század közepén katolikus délszlávok telepedtek le Zomborban.¹⁰ A vidék lelki gondozását ferencesrendi barátok látták el. A világi papságot a török nem igen szenvedte, ellenben a kolduló barátokat rendszerint nem bántotta, mert ezekben az ő derviseinek hasonmását lát-

⁷ Horváth Mihály, 1871-1873. VII. 187.

⁸ Acsády Ignác, 1886. 29.

⁹ Kreutel, Richard-Spies, Ottó, 1954. 20-21.

¹⁰ Muhi János, 1944. 72. - Ezt a népességtörténeti szempontból igen fontos adatot a levéltári forrásig visszamenően ellenőrizni kellene.

ta.¹¹ A hódoltsági területeken rohamosan tért vesztett a katolikus vallás, viszont a hitújítás terjedt.¹² Az egyházközségek kebelében dúló küzdelemben a török rendesen a protestánsok oldalán állott.¹³ Ilyen körülmények között a ferencrendiek koldulva egyik helyről a másikra vándoroltak. Hosszú szakállat és bajuszt növesztettek és török ruhában jártak.¹⁴ Később azután Belgrádon püspökséget szerveztek, s a Bácska ide tartozott.¹⁵ Rendszerint bosnyákok voltak, hiszen a hívők legtöbbje szláv anyanyelvű volt.¹⁶ A jezsuiták pécsi missziója (1612-1629) néhány ponton ugyan átlépi a Duna vonalát (Kalocsa, Dunapataj), de itteni tevékenységük néhány napra, esetleg néhány hétre korlátozódik csupán és vidékünket nem érintette.¹⁷

Am a délszláv népek felköltözése igazából a felszabadító háborúk nyomán indult meg. 1687. július 3-án Petrovits Nobak rác kapitány Miksa Emanuel bajor választófejedelemnek azt az ajánlatot tette, hogy 10 000 fegyverest vezet a török iga alatt nyögő Szerbiából a császári hadsereghez.¹⁸ Egy részük hamarosan megérkezett, mert július 9-én Miksa már katolikus rácokat ajánl az udvari haditanács kegyeibe és azt kéri, engedjenek át ezeknek három palánkot (Szabadkán, Szegeden és Baján), ahol lakhatnak.¹⁹ Az udvari haditanács az ügyet Caraffa tábornoknak adta ki véleményezésre. Ebből az aktából tudjuk, hogy 1500 fegyverforgató férfiról volt szó. Szeptember 1-jén a haditanács azt az utasítást adta, hogy az érkezőket Szeged, Szabadka és Baja palánkjába telepítsék le. És csakugyan a szabadkai ferencrendi barátok anyakönyvében, melyet 1687. december 1-től vezettek, szinte kizárólag bunyevác nevek szerepelnek.²⁰ Később azután a Bajával szomszédos helységeket is benépesítették (Bácsalmás, Bácsbokod, Bácsborsód, Bácsszentgyörgy, Csávoly, Felsőszentiván, Gara, Hercegszántó, Katymár, Mátételke, Mélykút, Vaskút).²¹ A következő évben pedig már Badeni Lajos seregének, amely mélyen bent harcolt szerb területen, leghűségesebb harcosait jelentették.²² A szerb lakosság várta, sőt

¹¹ Juhász, Koloman, 1960. 61-69.

¹² Szarka Károly, 1947. 106.

¹³ Fraknoi Vilmos, 1868-1872. II. 41. - Ipolyi Arnold, 1875. 15. - A legújabb kutatás ezt az egyértelmű megállapítást árnyaltabban vizsgálja. Megállapítható, hogy időnként és helyenként a török a katolikusok oldalára állt.

¹⁴ Itt nincs terünk arra, hogy a Bácska XVII. századában főszerepet játszó ferencesek tevékenységét részletesen tárgyaljuk. A kérdés iránt érdeklődőknek a következő könyveket és tanulmányokat ajánljuk: Nagy Béni, 1913. - Karácsonyi János, 1922-1924. - Balanyi György, 1927. - Unyi Bernardin, 1943. - Unyi Bernardin, 1947. - Vanyó Tihamér, 1971. - Adriányi, Gabriel, 1975. - Köhegyi Mihály, 1993.

¹⁵ Szimonovics, Radivoj, 1929. - Gyetvai Péter, 1987. 104.

¹⁶ Csevapovich, Gregorius, 1830. - Fermedžin, Eusebius, 1892. - Katona, Stephanus, 1800. - Antunovich, Ivan, 1882. - Božitkovics, Juraj, 1935. - Cvekan, Paškal, 1977.

¹⁷ Fricsy Ádám, 1981. - Balázs Mihály-Fricsy Ádám-Lukács László, Monok István, 1990. I. 147., 159., 161., 164. - Fricsy Ádám, 1993. 95.

¹⁸ Reizner János, 1899-1900. I. 204.

¹⁹ Dudás Gyula, 1904. 115-116.

²⁰ Iványi István, 1886. I. 87-91.

²¹ Bodor Antal, 1914. 7. - Uroševics Daniló, 1969. 18. - Mándics Mihály, 1989. 18.

²² Groschmid Gábor, 1850. 27.

küldöttségekkel sürgette felszabadítását.²³ A tömeges menekülés magát a nagyvezírt is megdöbbentette, mert útja során naphosszat nem talált élő embert Belgrád körül.²⁴ Mindenképpen nagyobb délszláv bevándorlással kell tehát számolnunk és ezek egy része vidékünkre került.

A szerbek és bunyevácok magyarországi tartózkodásukat hosszú ideig csak amolyan átmeneti, ideiglenes állapotnak tekintették, de miután az osztrák seregek nem tudták bevenni a Balkánt, reményüket veszítették a visszavándorlásra, bár erről Lipót császár biztosította őket.²⁵ Lassan azután letelepedtek, egy részük pedig a császári seregben szolgált a Délvidéken.²⁶ A bunyevácok jó része azonban a békésebb életet választotta.²⁷

Csávolyról tudjuk, hogy a török uralom vége felé lakott volt. 1676 szeptemberében a csávolyi rác jobbágyok levelet írtak Koháry Istvánnak, melyben elpanaszolják, hogy a parancsnoksága alá tartozó füleki katonák sarcolják és zsarolják őket, annak ellenére, hogy nemcsak török, hanem magyar részre is adóznak.²⁸ A Jankóról (Jánoshalmáról) keltezett levél aláírói „szegény Rác jobbágyi, Csávoli szegénysége”. A török utáni időben lassan kiépülő közigazgatás 1699-ben összeíratta a megye lakóit. Ebben sem Katymár, sem Csávoli nem szerepel.²⁹ Úgy tűnik, a török alóli felszabadító harcok során a két falu lakói elpusztultak vagy elmenekültek. A kamara által igazgatott területet 1727-ben Czobor Márk kapta meg a birodalom iránti hűségéért. A bajai uradalomhoz – ez képezte lényegében az adományozás tárgyát – számos lakott pusztá tartozott: Bikity, Gara, Mátéháza, Borota, Szentiván, Vaskút, Szurdok. Lakók nélküliek is tartoztak hozzá: Tataháza, Almás, Csávoli, ahol a bajaiak nagyobb részt szállásaikat tartották és marháikat legeltették.³⁰ Czobor Márk gróf 1728 telén Pesten meghalt, fia és utóda, a könnyelmű és léha Czobor József kezén a birtok hamarosan tönkrement, illetve más kézre jutott. A gróf 1729 szeptemberében Radics Jánosnak, Bács vármegye első alispánjának engedi át a birtokot, melyet hatalmas hitelek terheltek.³¹ Egy fennmaradt kimutatás szerint a bajai uradalom 1732 decemberében még Czobor birtok, de tulajdonképpen haszonélvezője Leéb József özvegye volt. Férje folyósította a hiteleket néhány évvel ezelőtt. Az uradalomhoz akkor a következő falvak tartoznak: Báthmonostor, Gara, Szentiván, Bikics és Mélykút, továbbá az utóbbi puszták: Vaskút, Vranjos, Mátéháza, Tataháza, Rém, Borotha, Csávoli és Szurdok. A fentiek teljes egészükben a bajai uradalomhoz tartoznak, az Istvánmegye nevű pusztá fele azonban a

²³ Horváth Jenő 1941. 66-67.

²⁴ Röder Philip, 1839-1842. II. 120.

²⁵ Picot, Émile, 1873. 73-74. - Szakály Ferenc, 1991. 26. - Kőhegyi Mihály 1991. 70. - A hitlevél (diploma) későbbi értelmezésére (lényegében megszorítására) lásd Gyetvai Péter 1992. I. 209.

²⁶ Baróti Lajos, 1911. 3.

²⁷ Szabadkáról és Zomborról tudjuk, hogy bunyevácok is voltak a határőrök között. Gyetvai Péter. 1992. I. 149: 13. jegyzet.

²⁸ Hegedűs Antal, 1981. 159-160.

²⁹ Iványi István, 1885.

³⁰ Rapcsányi Jakab, 1934. 46.

³¹ A bajai uradalom sorsáról jó összefoglaló Kiss Z. Géza, 1989. 216-218.

kalocsai érseké.³² A birtok 1733-ban végrehajtás alá kerül.³³ Bérlóje az a Radics János volt, akiről tudjuk, hogy Csávolyra több bajai bunyevác családot telepített.³⁴ 1730-ban a kalocsai érsek szerezte vissza Csávolyt, mely régebben is az ő birtoka volt.³⁵ 1734-ben 26 adófizető gazda lakott a faluban, akik azonban nem tudtak megélni, s ezért 1746-ban 33 rác (értsd bunyevác) Szabadkára költözött, ahol máig is őrzi letelepedési helyüket egy határnév. 1750-ben a bajai uradalmat Grassalkovich Antal kapta meg, de Csávoly nélkül, mely ettől kezdve háborítatlanul az érsekség tulajdona volt.³⁶

Az alapnépességet a XVIII. század derekán – az ismétlődő ideköltözések és elvándorlások ellenére – a bunyevác lakosság képezte. 1771-ben a helybeli plébános Radics Péter (rokona volt a valamikori bérlónek?) a kalocsai érsekhez írott levelében keservesen panasolja jövedelmének apadását, mert a falu népe túlnyomó többségben Almásra, kisebb részben Katymárra költözött s elvitte ekéit is, hogy ott az őszi szántást és vetést elvégezze. Az érsekség kénytelen volt sürgősen más telepések után nézni. A környékbeli községekből erre több magyar család hajlandóságot mutatott, akik itt gyökeret eresztettek olyannyira, hogy 1776-ban már 50 felnőtt azért folyamodott az érseki szentszékhöz, hogy számukra magyar nyelven tartsák az istentiszteleteket. Az új érsek, báró zajezdai Patachich Ádám teljesítette kérésüket.³⁷ Tudjuk, hogy 1778-ban további bunyevác családok költöztek el, helyükre magyarok jöttek. Egy 1779-es adóösszeírás 75 adózót tüntet fel, köztük 29 a magyar nevű. Első ízben szerepel 7 német család is, akik főleg a környékről jöttek, de feltűnnek a soroksáriak is, akik egyre növekvő számban költöznek ide. Miután 1781-ben Soroksár egy része leégett, 424-en kerekedtek útra, hogy Csávolyra áttelepüljenek. A jobbágytelkek felosztására Balla Antal készített kiváló térképet még ebben az évben. Jobb oldalán feltünteteti a falu valamennyi lakóját.³⁸ Az erősen sérült térképen nehezen olvashatók a betűk, de az anyakönyvekből ismert nevek alapján kibetűzhetők. A 125 család közül 70 bunyevác, 25 magyar és 31 német. Az utóbbiak száma igen gyorsan növekszik, hiszen az 1788-ban bevezetett urbáriumban a maguk 95 családjával már túlsúlyra jutnak, amiben az újabban kivándorolt bunyevácoknak is szerepe van. A 193 családból akkor 95 német (49,2%), 60 bunyevác (31,1%) és 37 magyar (19,1%) 1 zsidó (0,6%).³⁹ A németek innentől kezdve mindig többségben

³² OL A 27. 1733. 81.

³³ OL A 39. 1774. 472.

³⁴ Kelemenné Merk Zsuzsa-Kőhegyi Mihály, 1987. 142. - Czobor József "több bajai lakost Csávolyra kiköltözni kényszerített, s ez 1730-ban már lakott puszta volt." Iványi István, 1906-1907. II. 69.

³⁵ Nincs írásbeli nyoma, hogy Csávoly az érseké lett volna korábban. Szépen látszik viszont az érsekék törekvése, hogy birtokukat dél felé kiterjesszék. Előbb a Bajával szomszédos Istvánmegye felét szerzik meg, majd a vele határos Csávolyt.

³⁶ Borovszky Samu, 1909. II. 69. - Rapcsányi Jakab, 1934. 494. - Mándics Mihály, 1969. 34. - Mandić, Miso, 1984. 42-43.

³⁷ KÉL Csávoly község iratai. Az iratok a községek ábécés sorrendjének megfelelően rendezettek. Egy-egy községé együtt van ugyan, de a csomókon belül nincsenek számozva, időrendjük is megbomlott.

³⁸ Balla Antal: Mappa geometricam subdivisionem terreni possessionis Csávoly. KÉL Térképtár 74.

³⁹ A névsort közölte Ginder, Paul -Pfeil, Jakab-Rukatukl, August, 1980. 41-46.

voltak a faluban.⁴⁰

Említettük, hogy a megye török utáni első összeírásában (1699) Katymár neve nem szerepel.⁴¹ Föltételezhető lenne ugyan, hogy a munkát végzők tévedésből kihagyták, ám az egy évvel későbbi Olber-féle összeírásban pusztá faluként említik.⁴² Annyit jelent ez, hogy Buda visszafoglalásától (1686) a zentai csatáig (1697) terjedő időben, a vidékünket is érintő hadjáratok tíz-tizenöt esztendejében, a falut elhagyták lakói és csak a Rákóczi szabadságharc elültével telepedtek meg újra. 1714-ben egy bírót és 17 szerb gazdát jegyeztek fel.⁴³

Az első hivatalos összeírás (1715) az egész ország területét érintette, és név szerint tüntette fel a gazdákat, tehát témánk szempontjából elsőrendűen fontos lenne. A megye helytörténései a múlt században még látták ezt a forrást.⁴⁴ Vélhetően a Sremski Karlovcén (Karlóca) őrzött megyei levéltárban volt (van?) meg a másolat, mert az Országos Levéltárban nem sikerült az eredetinek a nyomára bukkanni. Az iratokat rendező levéltárosok sem találták meg, már harminc évvel ezelőtt, Bodrog megye összeírását.⁴⁵

A bécsi kormánynak azt a reményét, hogy Magyarország lakosságának számáról, gazdasági erejéről pontos adatokkal rendelkezék, az 1715-ös összeírás nem valósította meg, ezért 1720-ban megismételték azt.⁴⁶ Szerencsénkre ennek iratai a birtokunkban vannak. A különös csak az, hogy az összeírók „Possessio Kacsmár in Borsód”, azaz „Borsódon lévő Katymár” néven tüntették fel a falut, tehát a katymári gazdák Borsódon laktak. Bizonyára ide menekültek valami veszedelem elől.⁴⁷ Az újvidéki Vajdasági Levéltárban őriznek egy 1725/26-ból származó összeírást, melyben 14 bunyevác gazda szerepel.⁴⁸ Ennek a két névsornak az összevetése számos tanulsággal szolgál.

Előjáróban azonban nyomatékosan fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a vezetéknevekből levont népességtörténeti következtetésekkel nagyon óvatosan kell bánni. A számos – itt nem részletezhető – buktató mellett nehezíti az összevetést az ingadozó ortográfia is. Miután azonban más korabeli forrással nem rendelkezünk,

⁴⁰ Köhegyi Mihály, 1988. 77.

⁴¹ Iványi István, 1885. A Csávolgyhoz közeli községek szerepelnek: Bátmonostor, Baracska, Csátalja, Hercegszántó, Regőce, Bácsborsód. - Az 1699-es országos összeírásról Bakács István, 1957. 76-79.

⁴² Iványi István, 1889-1907. III. 62. Négy évtizedes kutatómunkám során nem sikerült az Olber-féle összeírás nyomára bukkannom.

⁴³ Iványi István 1889-1907. III. 62. - Borovszky Samu, 1909. I. 93. már csak annyit közöl: "1714-ben ismét falu volt a bajai járásban." A monográfiának ezt a fejezetét Iványi István írta. Úgy látszik időközben neki is kétségei támadtak az adat megbízhatóságát illetően. Nekünk az 1714-es összeírást sem sikerült megtalálnunk az Országos Levéltárban.

⁴⁴ Iványi István, 1889-1907. III. 62. A szerző hivatkozik az 1715-ös összeírásra és közli, hogy Katymáron ekkor 14 gazda volt. - Az OL Regnicolaris levéltár Lad. CC. nr. 2 frusta 2. 51. oldalán 1 bírót és 14 gazdát írtak össze 1715-ben, de Legyenben, tehát nem Katymáron. Legyen ma Katymár határához tartozik. Ezt minden kétely nélkül azonosították volna Katymárral? Én nem mertem megtenni, mert Legyen a korábbi okmányokban többször is felbukkan, de mindig önálló községként.

⁴⁵ Bottló Béla-Veres Miklós, 1968. 297.

⁴⁶ Dávid Zoltán, 1957. 151.

⁴⁷ OL Regnicolaris levéltár, Lad. EE. nr. 2. frusta 6.

⁴⁸ Secánsky, Živan, 1952. 275.

meg kell kísérelni az összeírások elemzését.⁴⁹

A két összeírásban 21 családfő szerepel. 1720-ban hét, 1726-ban 14 személyt írtak össze. Közülük négyen (Grekity=Krékity Marian, Ispánovics=Ispanjev Czvejo, Szélics=Szelity Peter, Szvélics=Zelity Czvejo) mindkét listán szerepelnek. Ez az 1720-as lakosság 57 %-a. A vezetéknev és a keresztnév azonossága miatt szinte biztosan ugyanazokról a személyekről van szó. A Vujkovics és Vukovics minden bizonnyal ugyancsak azonos családnevet takar. Ezzel már 71 %-ra nőtt azoknak a száma, akik 1720-ban és 1726-ban is a faluban laktak.

A vezetéknevekből, valamint a keresztnevekből annyi bizvást megállapítható, hogy Katymár lakói 1720-ban bunyevácok voltak. Ezt megerősíti az 1725/26-os összeírás is. Mindez annyit jelent, hogy az eredetileg a török felszabadító harcok során Baja, Szabadka és Szeged palánkjaiba telepített bunyevácok a Rákóczi szabadságharc után benépesítették Katymárt, s a ma is bunyevácok lakta szomszédos községeket. A Bajáról való kiköltözés tényét jól bizonyítják az összeírások: 1699-ben 535 gazda,⁵⁰ 1715-ben már csak 237 jobbágy volt a városban.⁵¹ Az apadás 298 családfő, azaz 56 %. A város lakóinak 91,1 %-a délszláv, 2,1 %-a német és 6,8 %-a magyar. Öt évvel később (1720) pedig csak 190 családfőt írnak össze.⁵² A veszteség 47 fő, ami megközelítőleg 20 %. Nemzetiségi összetételük: délszláv 84,7 %, német 11,1 %, magyar 4,2 %. Baja lakosságának fogyása tehát az 1690-es és az 1720-as évek között folyamatos, a falvak létszáma ugyanakkor állandó emelkedést mutat. Az összefüggés kézenfekvő. A széttrajzás nyomon követése adhat feleletet arra – amit még most csak sejtünk –, hogy a Baja környéki falvak bunyevácjai miért tudtak annyira könnyedén párt választani maguknak a szomszédos községekből. Tulajdonképpen a szétszakadt családok, jó ismerősök kerültek ily módon ismét rokoni kapcsolatba egymással.

Katymár népessége 1720 után is gyarapodott. Ez a folyamat – források hiányában – rejtve marad előttünk. Van azonban egy biztos kiindulópontunk 1748 után. Ekkor kezdődik ugyanis az anyakönyvvezetés. Régi tapasztalatunk, hogy ezek közül a legteljesebb a kereszteltek (születettek) anyakönyve. Kigyűjtöttük az 1748-1770 közötti adatokat. A 23 év alatt 1129-en születtek. A születések száma – bár visszaesésekkel tarkítva –, folyamatosan emelkedik. Az 1760-as évek végén mintegy háromszor annyian születtek, mint a kezdeti 1748-as évben.

Az első tíz évet (1748-1757) külön is megvizsgáltuk. Az 57 név terheltségi fokát feltüntetve megnéztük, hogy az egyes családnevek hányszor fordulnak elő. A szóródás igen nagy, a skála 1-40-ig terjed. Leggyakrabban a Zelity (40 eset), a Petresev (35), a Krékity (28), Ispanyevich (20), Patarcsich (18), Poljakovich (18), Blesich (12) és a Matosevich (10) fordul elő. Az egy-két alkalommal előkerülő nevek viselői nem ragadtak meg tartósan Katymáron, hanem továbbköltöztek. Óvatosan kell azonban a következtetéseket levonnunk, hiszen lehetnek a vizsgált

⁴⁹ 49 A bunyevác nevek azonosításánál nagy könnyebbség volt, hogy magam is Katymár szülőtte vagyok. Haszonnal forgattuk Peić, Marko-Bačlija, Grgo, 1994. könyvét.

⁵⁰ Iványi István, 1885. 30.

⁵¹ Rapcsányi Jakab, 1934. 42. - Kiss Z. Géza, 1989. 223.

⁵² Az adatokat az eredeti összeírásból vettük. OL Regnicolaris levéltár, Lad. EE. nr. 2. fr. 6. 35-44.

időszak legelején, de már öreg korban, s a legvégén betelepültek is. Ennek eldöntését a teljes feldolgozásra kell hagynunk.⁵³

Különösen az érdekelt bennünket, hogy az első két összeírás nevei felbukkanak-e később, azaz van-e folytonosság. Megállapítható, hogy igen. Az Allaga, Ispanyevich, Krekich, Mamuzich, Pessir, Palijakovich, Vuikovich és Zelity, az anyakönyvekben is előforduló nevek. Ezek a falut megülő első családok. Utódaik ma is megtalálhatók Katymáron.

Vizsgálódásunk szempontjából elsőrendűen fontos lenne tudnunk, honnan és mikor kerültek a svábok Katymárra? Az anyakönyvek átnézése során kitűnt, hogy nem szervezett telepítésről van szó. Igaz ugyan, hogy a bácsi kamara terve szerint a szántovai kerületbe tartozó Katymárra az 1785/86-os katonai évben 10 jobbágytelekre kellett volna külföldről katolikus svábokat telepíteni.⁵⁴ Még ebben az évben 31 ház fel is épült, de ezeket végül belföldi telepesek kapták meg.⁵⁵ 1786 tavaszán Ürményi Mihály megvizsgálta azokat a falvakat, ahová a kamara telepíteni kívánt. Katymáron április 24-én járt. Terjedelmes jelentésében a határt nagyon dombosnak találta, melyet mindenképpen planírozni kellene. Ez tetemes többletköltséget jelentene. A falu házai szétszórtan állanak. Végso következtetése: ide nem kell telepíteni. A 31 ház költségei Almásra csoportosítandók át.⁵⁶ Ezzel a község svábokkal történő szervezett benépesítése lekerült a napirendről.

Vagy tudta ezt, vagy sem a szomszédos Borsód földesura, mindenképpen tény, hogy II. Józsefhez folyamodott Katymár adományozásáért. A császár ezt kegyesen meg is ígérte, ám az ígélet és a megvalósulás között hosszú idő telt el, időközben II. József és II. Lipót is meghalt.⁵⁷ A rendezés II. (I.) Ferencre maradt. Szép summa pénz lefizetése után 1800-ban végül is az övék lett a birtok és a borsódi mellé a katymári előnevet is megkapta a család.⁵⁸ Sajnálatos, hogy az 1895-ben a Nemzeti Múzeumnak ajándékozott iratanyagból – melyet jelenleg az Országos Levéltárban őriznek – a katymárra vonatkozó akták sorra hiányzanak.⁵⁹ Ezért csak annyi bizonyos, hogy a XVIII-XIX. század fordulója körül szívárognak be a svábok a környező községekből. Tanulmányunk szempontjából ez azért fontos, mert hiába vannak Csávolyon 1779-től svábok, azok csak egy nemzedékkel később tudtak összeházassodni a katymáriakkal.

Lépjünk közelebb kitérőzt célunkhoz. Előljáróban el kell mondanunk, hogy minden adatot a csávolyi Ortssippenbuchból vettünk, mely 1991-ben jelent meg

⁵³ Köhegyi Mihály, 1997/a.

⁵⁴ Feldtänzer, Oskar, 1990. 95.

⁵⁵ Uo. 100-101. A község határának, felvevőképességének, házainak bő leírása Feldtänzer, Oskar, 1990. 347. További Katymárra vonatkozó adatok: 95., 100-101., 195., 347., 351., 358., 409., 411., 414., 481.

⁵⁶ Ürményi Mihály jelentését közli Köhegyi Mihály, 1997/b, 14-15.

⁵⁷ A birtokszerzés aktáit közölte Köhegyi Mihály, 1990.

⁵⁸ A család történetét Dudás Gyula, 1897. - Dudás Gyula, 1899. írta meg.

⁵⁹ Bakács István, 1953. 133. - A szerző levéltári segédletnek szánta összeállítását. Nem állítja, hogy katymári vonatkozású akták nincsenek a 9 csomónyi anyagban. Bár az iratokat még nem néztük át teljesen, de eddig nem találtunk Katymárra vonatkozó feljegyzést.

Németországban.⁶⁰ Észak-bácskai viszonylatban úttörő mű volt a maga nemében, talán ezért terhelik súlyos hibák. A rendkívül rövid előszó nem ad eligazítást arra vonatkozólag, hogy mettől-meddig dolgozták fel az anyakönyveket. A kezdetekre könnyű megadni a feleletet: az anyakönyvek kezdésétől, azaz 1748-tól.⁶¹ A meddigre már jóval bonyolultabb a felelet. A könyv mintegy 21.000 személy adatait tartalmazza.⁶² Ezeket egyenként átnézve kiderült, hogy a két utolsó adat 1990. június 1. (4140. szám), illetve 1990. július 22. (2725. szám), ami annyit jelent, hogy a kézirat nyomdába adásáig kerültek bele új adatok. (Az ellenőrizhetőség kedvéért mindig megadjuk zárójelben milyen szám alatt szerepel a családfő). Szépen látszik azonban, hogy ezek beküldött szórványadatok, s nem az anyakönyv feldolgozásából származnak. Van köztük még Csávolyon született fiú és lány, akiket gyermekkorukban kitelepítettek vagy ott is születtek, kinn találtak házastársat, de nosztalgiaiból, vagy anyagi okból (Magyarországon jóval olcsóbb a lakodalom) hazajöttek esküdni.⁶³ Több ilyen is akad, akit a családfő neve alatt tartanak számon, de már külföldön született, tehát neve nem szerepelhet a csávolyi anyakönyvben.⁶⁴ Ez további bizonyítéka annak, hogy beküldött adatok kerültek a falu névtárába. Hosszú töprengés után úgy döntöttünk, hogy 1947. december 31-én zárjuk az adatsort, mert ennek az évnek a közepén telepítették ki a svábokat, tehát addig egységes tömbjük örökre szétbomlott.⁶⁵

⁶⁰ Bayer, Jakob-Bohner, Josef-Scheibl, Johan, 1991.

⁶¹ Schematismus, 1942. 94.

⁶² Pontos adatot nem tudunk adni, mert az Ortssippenbuchban csak a családok megházasodott férfi tagjainak adnak sorszámot. A magunk adatát úgy hoztuk ki, hogy találmra megszámloltuk a 13., 113., 213., 313., 413., 513., 613. oldalakon található személyeket (227), ezt elosztottuk 7-tel, amikor is kiderült, hogy hozzávetőlegesen 33 személy szerepel 1 oldalon. Most már csak a könyv oldalainak számával (622) kellett beszoroznunk az adatot: 20 526 személy szerepel a könyvben.

⁶³ Ezek a következők: 24, 38, 81, 88, 111, 146, 161, 179, 221, 251, 252, 253, 254, 255, 267, 302, 324, 351, 395, 432, 438, 518, 519, 520, 593, 594, 677, 741, 742, 743, 766, 774, 907, 954, 1037, 1081, 1148, 1162, 1176, 1182, 1201, 1206, 1255, 1274, 1296, 1319, 1383, 1400, 1417, 1418, 1419, 1420, 1510, 1517, 1538, 1579, 1681, 1682, 1683, 1685, 1692, 1703, 1716, 1717, 1720, 1725, 1826, 1827, 1828, 1829, 1830, 1885, 1886, 1896, 1907, 1936, 2103, 2128, 2129, 2163, 2171, 2172, 2204, 2221, 2225, 2308, 2309, 2310, 2319, 2320, 2480, 2481, 2575, 2597, 2703, 2713, 2723, 2724, 2725, 2738, 2782, 2798, 2888, 2968, 2973, 2979, 3031, 3032, 3033, 3055, 3125, 3156, 3162, 3163, 3179, 3181, 3204, 3212, 3245, 3280, 3320, 3321, 3327, 3333, 3339, 3369, 3430, 3486, 3515, 3530, 3612, 3613, 3644, 3645, 3646, 3651, 3672, 3716, 3717, 3729, 3757, 3758, 3920, 3921, 3922, 3937, 3985, 3986, 4110, 4111, 4139, 4140, 4146, 4180, 4329, 4330, 4331, 4332, 4333, 4334, 4335, 4401. szám. Összesen 167 házasság.

⁶⁴ A következő csávolyi családoknál fordul elő más településen született gyermek adata: 24, 83, 146, 179, 200, 251, 253, 255, 267, 281, 351, 432, 438, 677, 741, 742, 766, 774, 892, 907, 954, 1148, 1162, 1176, 1182, 1206, 1274, 1311, 1319, 1400, 1417, 1420, 1448, 1538, 1578, 1682, 1685, 1692, 1720, 1725, 1827, 1828, 1830, 1886, 1907, 1936, 2163, 2171, 2172, 2225, 2304, 2308, 2310, 2319, 2320, 2481, 2597, 2723, 2724, 2725, 2888, 2968, 2973, 2979, 3030, 3032, 3033, 3125, 3155, 3162, 3163, 3179, 3204, 3245, 3327, 3514, 3613, 3644, 3645, 3651, 3717, 3920, 3937, 3982, 3985, 3986, 4087, 4110, 4111, 4138, 4139, 4146, 4180, 4330, 4333, 4334, 4398. szám. Összesen 97 család. Van köztük négy olyan is, akik kitelepítésük előtt esküdtek össze Csávolyon, itt született gyermekeik egy része, de új lakóhelyükön is születtek további gyermekek (1448, 2304, 3030, 3982.). Két olyan házaspár van, akik ugyan Csávolyon esküdtek az 1940-es években, de minden gyerekük a kitelepítés után Németországban született (1311, 4087.).

⁶⁵ A csávolyi németek kitelepítéséről Köhegyi Mihály-Tóth Ágnes, 1987/a, 1987/b, 1988.

Az Ortssippenbuch adatait a fenti elvek szerint előbb meg kellett tisztítanunk, hogy azután a tulajdonképpeni munkának nekiláthassunk.

A legnagyobb gondot az anyag töredékes volta jelentette. Nevezetesen az, hogy csak a csávolyi *németek* anyagát tartalmazza. Természetesen felvették a bünyevácokkal és magyarokkal kötött vegyesházasságokat is.

Az anyakönyvek a svábok esetében 1059 házasságnál jelzik, hogy a férfi, a nő – vagy mind a ketten – más helységről érkezett (I. táblázat+térkép).⁶⁶ A más faluból jött férfiak száma 1947. december 31-ig (716, azaz 67,6 %) jóval meghaladja a nőket (343, azaz 32,3 %) összesen 1059. Az egyházi szabályoknak megfelelően a menyasszony lakhelyén kell a házasságot megkötni (uxorilokális rendszer). Látni való, hogy ezt a szabályt nem alkalmazták mereven. A rendelkezésünkre álló adatokból csak azt tudhatjuk meg, hogy hányan házasodtak Csávolyon, azt azonban már nem, hány csávolyi fiatal (férfi+nő) választott párt másik faluból. Ahhoz ugyanis, hogy pontos képet kapjunk egy község valamennyi párvalasztási kapcsolatáról, meg kellene néznünk azoknak a falvaknak az anyakönyveit is, amelyekkel egyáltalán párkapcsolatok kialakulhattak. Könnyen belátható ennek képtelensége. Meg kell elégedjünk azoknak a fiataloknak vizsgálatával, akikről tudjuk, hogy párt választottak maguknak Csávolyról. Ezeknek a száma is sok, az anyakönyvi adatok pedig több százezret tesznek ki. A rendelkezésünkre álló adatok alapján 85 olyan települést találtunk, ahonnan Csávolyra házasodtak, de ezek száma, illetve hatásfoka messzemenően nem egyenletes. Az első öt hely közül négy (Felsőszentiván, Katymár, Bácsborsód, Rém) egy húsz kilométeres körön belül van. A távoli Soroksár 4. helyét a legkorábbi beházasodásoknak köszönheti, melyekben a rokoni kapcsolatoknak döntő szerepe volt.

Dolgozatunk címének megfelelően a katymáriak házasságkötését vizsgáltuk Csávolyon. Ilyen kapcsolatok már az 1710-es években létre jöhettek, de ezeket csak az anyakönyvek vezetése után tudjuk nyomon követni. Szerencsés véletlen, hogy mindkét községben egyszerre 1748-ban kezdték vezetni őket.⁶⁷ Kezdetben kizáró-

⁶⁶ Itt is meg kellett tisztítanunk az adatokat. Az 1947. december 31-e után Csávolyon házasodottak közül igen sok a németországi, akik eddig soha elő nem forduló neveket hoztak volna a községbe, ha ténylegesen itt maradtak volna lakni. Ám a legtöbb esetben csak esküdni jöttek ide néhány napra és visszamentek eredeti lakhelyükre. A teljesség kedvéért azonban kigyűjtöttük ezek származási helyét is: Aglasterhaus (1 férfi), Bietigheim (1 férfi, 1 nő), Backnang (1 nő), Bánát (1 férfi), Blattendorf (1 férfi), Boerneke (1 férfi), Bömerwald (1 férfi), Calw (1 nő), Dellmensingen (1 férfi), Drenje (1 férfi), Emsing (1 nő), Fertőszéplak (1 férfi), Gerstetten (1 férfi), Göppingen (1 nő), Gödre (1 férfi), Grunbach (1 férfi), Grünau (1 férfi), Hackenheim (1 férfi), Herlingshard (1 férfi), Hermannstadt (1 férfi), Hörwitzel (1 férfi), Karlsruhe (1 férfi), Kempten (1 férfi), Kirchheim (1 nő), Kiskunmajsa (2 nő), Kroisbach (1 nő), Koeslin (1 nő), Laubheim (1 nő), Moskowitz (1 nő), Mranovak (1 nő), Obrovatz (1 nő), Papelau (1 férfi), Reutlingen (1 nő), Saarbrücken (1 férfi), Schornort (1 férfi, 1 nő), Seitendorf (1 férfi), Sopron (1 férfi), Sudeten (1 nő), Stuttgart (3 nő), Tschimischi (1 nő), Tübingen (1 férfi), Ulm (1 férfi), Uffringen (1 férfi), Újpalánka (1 nő), Urbach (1 férfi), Wunsid (1 férfi), Weiblingen (1 nő), Westerstein (1 nő), Winterbach (1 nő), Wolfseck (1 férfi), Zwickau (1 férfi), Zsámbék (1 férfi). Zömmel tehát férfiak jöttek, akik csávolyi születésű vagy csávolyi szülőktől származó nőket vettek itt el. Legtöbbjük németországi, de akad magyarországi, csehországi, jugoszláviai is köztük.

⁶⁷ Schematismus 1942. 90., 94.

lag bunyevácok laktak a két községben, ezért természetesen az ő összeházasodásuk jelentkezik korábban. A legelső bunyevác-bunyevác házasság 1752-ben történt. Ettől kezdve a XIX. század végéig folyamatosnak mondható.⁶⁸ 1779-től vannak Csávolyon németek, csakhogy Katymárra egy emberöltővel későbbben telepednek be lassan-lassan a szomszédos községekből. Nem meglepő hát, hogy az első összeházasodás a katymáriakkal 1774-ben történik Csávolyon. Mick Tamás egy bizonyos Annát vesz el (2202). A Mick név soha többet nem fordul elő. Miután Anna vezetéknévét nem tüntette fel a pap, nem lehetünk biztosak benne, hogy itt svábokról van szó. Annál is inkább, mert a második 1777-ben kötött házasságnál biztosan magyarok szerepelnek. Takáts Mihály katymári fiatalember veszi el Sági Rozáliát (3678). Az adatnak nem volna helye az Ortssippenbuchban – az elvek fentebb említett tisztázatlansága miatt került bele –, de mi hálásak lehetünk érte, mert egyértelművé teszi, hogy a XVIII. század 70-es éveiben Katymáron is, Csávolyon is éltek magyarok. Az első, valóban sváb összeházasodás 1785-ben történt (2615). Ekkor Penz Ádám veszi el a katymári Suller Magdolnát. Az összeházasodás ettől kezdve folyamatos. Két-három éves kihagyások ugyan vannak, de a folyamatosság szépen látszik (II. táblázat). Nagyobb hézag csak két helyen van: 1789 és 1806, valamint 1839 és 1849 között.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a katymáriakkal kötött házasság hány százalékát képezi az összes csávolyi házasságnak. Az Ortssippenbuchból ezt – és még sok mást – nem lehetett megtudni, ezért az anyakönyvből kigyűjtött adatokat használtuk fel, melyeket néhány évtizede Székely László tisztelendő és buzgó helytörténész bocsátott rendelkezésünkre. A házasulók anyakönyvének I. kötete 1749 szeptember 12-től - 1767 végéig tartalmaz bejegyzéseket, összesen 445-öt. Katymáriak – tudjuk – csak 1774-ből szerepelnek benne, azaz csak 14 év (1774-1787) vethető össze. A csávolyiak és katymáriak aránya 1774-ben 7:1 (12,5%), 1777-ben 43:1 (0,3%), 1785-ben 26:1 (3,7%) és 1787-ben 14:1 (6,6%). A számok ugyan önmagukban igazak, de a valós helyzetet mégis torzítják. Az 1777-es év 43 csávolyi házassága ugyanis kiugróan magas. Okát nem ismerjük. A rendelkezésünkre álló 49 év (1749-1787) átlagát véve alapul 9 házasság esik 1 évre. Csak a párhuzamba állítható éveket (1774-1787) figyelembe véve 206 házasságból 4 kötött katymáriakkal, ami 1,95 %-ot jelent. Kis kerekítéssel tehát azt mondhatjuk, hogy a kezdeti években az összes csávolyi házasságnak 2 %-a történt katymáriakkal.

Megvizsgáltuk, hogy a katymáriakkal kötött házasságok esetében hány éves korukban nősültek meg a férfiak és hány évesen mentek férjhez a leányok. Miután több ízben elmulasztotta a pap felírni, hogy mikor született a házasulók egyike vagy másika, csak 106, illetve 98 esetet tudtunk figyelembe venni. A skála a férfiaknál 17-től 68-ig, nőknél 14-től a 63 éves korig terjed. A fiúk zöme 26 éves korig párt választott magának. Idősebb korukban már nehezebben lehetett rászedni őket. A lányok túlnyomó többségének 20 éves korig kötötték be a fejét. Ötven éven túl rendszerint özvegyember kelt egybe özvegyasszonnyal. Az anyakönyvben a plébános ezt jelezte is, de néhány esetben elhagyta. Ilyenkor is gyanakszunk arra, hogy

⁶⁸ Kelemenné Merk Zsuzsa-Kőhegyi Mihály, 1987. A IV. táblázat a 159. lapon.

özvegyekről van szó, bár ezt igazolni természetesen nem tudjuk. Az egyházi törvénykönyv szerint a férfiak 16, a nők 14 éves koruk előtt nem köthetnek érvényes házasságot.⁶⁹ A plébánosok betartatták híveikkel a 16, illetve 14 évet. Más kérdés azonban, hogy a 16-17 évet alig elérő gyereklányok valóban érettek voltak-e a házassélet viszontagságainak elviselésére. Az anyakönyvek azt bizonyítják, hogy igen, hiszen gyereket vagy gyerekeket szülnek és esküjüknek megfelelően holtomiglan-holtodiglan együtt maradnak.

Nagyjából ennyi az, amit az Ortssippenbuch adataiból ki lehetett hozni. Örök kár - s ez vonatkozik a többire is -, hogy kizárólag a svábok kerültek feldolgozásra, hiszen egy falu népességmozgását csak a teljes adatsor birtokában lehet nyomon követni. Gyakorlatilag ez nem kevesebbet jelent, minthogy kezdhettük a teljes körű anyaggyűjtést előlről.⁷⁰

Más falvakból Csávołyra házasodottak 1848–1947

⁶⁹ Az egyházi törvénykönyv, 1985. Az 1083. kánon 1 §-a mondja ezt ki.

⁷⁰ A statisztikák összeállításában munkatársaim (Arnold Gáborné, Czick Ferencné, Karlovitz Margit, Sultis László, Zöldágy Csilla) voltak segítségemre.

IRODALOM

ACSAÁDY IGNÁC

- 1886 Magyarország Budavár visszafoglalásának korában. Budapest.

ADRIÁNYI, GABRIEL

- 1975 Geschichte und Quellen der ungarischen Kirchengeschichtschreibung. In: Gabriel Adriányi - Josef Gottschalk: Festschrift für Benhard Stasiewski. Köln-Wien, 147-163.

ANTUNOVICH, IVAN

- 1882 Razprava o Podunavskih i Potisanskih Bunjevcih i šokci u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, gradjanskom i gospodarskom. U Beču.

BAKÁCS ISTVÁN

- 1953 Családok, testületek és intézmények levéltárai. Budapest.
1957 A dicális összeírások. In Kovacsics József: A történeti statisztika forrásai. Budapest, 51-81.

BALANYI GYÖRGY

- 1927 A magyar ferences provincia kialakulása. Katolikus Szemle, 582-595.

BALÁZS MIHÁLY - FRICSY ÁDÁM - LUKÁCS LÁSZLÓ - MONOK ISTVÁN

- 1990 Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók 1609-1625. I-II. Szeged.

BARÓTI LAJOS

- 1911 Frigyes Ágost szász választó fejedelem. Történelmi és Régészeti Értesítő.

BAYER, JAKOB - BOHNER, JOSEF - SCHEIBL, JOHANN

- 1991 Ortssippenbuch Csávoly. Tschwal in der Batschka. Waiblingen.

BODOR ANTAL

- 1914 A dél-magyarországi telepítések története. Budapest.

BOROVSKY SAMU (szerk).

- 1909 Bács-Bodrog vármegye. I-II. Budapest.

BOTTLÓ BÉLA - VERES MIKLÓS

- 1968 Regnicolaris levéltár. Budapest.

BOŽITKOVICS, JURAJ

- 1935 Kritički ispit popisa bosanski vikara i provincija 1339-1735. Belgrád.

CVEKAN, PAŠKAL

- 1977 Subotički franjevački samostan i crkva. Povijesno kulturni prikaz. Subotica.

CSEVAPOVICH, GREGORIUS

- 1830 Recensio observantis minorum provinciae S. Johann. a Capistrano, per Hung. Austr. Inf. et Slavon. extensae. Budae.

CSOMOR TIBOR

- 1972 Magyarország honismereti bibliográfiája. Budapest.

DÁVID ZOLTÁN

- 1957 Az 1715-20. évi összeírás. In. Kovacsics József szerk.: A történeti statisztika forrásai. Budapest, 145-199.

D[UDÁS] GY[ULA]

- 1897 A Latinovits család régi birtokviszonyai. BTTÉ 172-174.
1899 A borsódi és katymári Latinovits család története. BTTÉ 139-171.
1904 A bunyevácok története. BTTÉ 111-133.

AZ EGYHÁZI TÖRVÉNYKÖNYV

- 1985 Az egyházi törvénykönyv. Budapest.

FELDTÄNZER, OSKAR

- 1990 Joseph II. und die donauschwäbische Ansiedlung. Linz a/Donau.

FERMEDŽIN, EUSEBIUS

- 1892 Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752. Zagrabiae.

FLACH, PAUL

- 1967 Geschichte von Kunbaja. München.
1985 Waschkut. Beiträge zur geschichte einer überwiegend deutschen Gemeinde in der Batschka/Ungarn. München.

FRAKNÓI VILMOS

- 1868-72 Pázmány Péter és kora. I-II. Budapest.

FRICSY ÁDÁM

- 1981 Levelek a hódoltsági Pécsről 1613-1629. Baranyai Helytörténetírás, 57-105.
1993 Egyházmegyénk a török hódoltság alatt. In Fricsy Ádám szerk.: Egyháztörténeti Tanulmányok I. 75-114.

GINDER, PAUL - PFEIL, JAKOB - RUKATUKL, AUGUST

- 1980 Csavoly. Heimatbuch einer Ungardeutschen Gemeinde aus der Batschka. Weiblingen.

[GROSCHMID GÁBOR]

- 1850 Oesterreich, Ungarn und die Woiwodina. Wien.

GSTALTER, JOSEF - HARTON, PAUL - HIPPICH, ANTON - LODERER, KLAUS

- 1990 Zweites Bácsalmáser (Batschalmascher) Heimatbuch. Backnang.

GYETVAI PÉTER

- 1987 Egyházi szervezés főleg az egykori déli magyar területeken és a bácskai Tisza mentén. München.
1992 A Tiszai korona-kerület telepítéstörténete. I-III. Kalocsa.

HEFNER, JOSEF

- [1995] Ortssippenbuch Tschatali-Csátalja 1737-1946. [Sindelfingen].

HEGEDŰS ANTAL

- 1981 A bácskai jobbágyság a török hódoltság végén (1660-1680). Létünk, 147-169.

HELLENBARTH, MARIA

- 1980 Katymar. Ein ungardeutsches Dorf in der Nord-Bacska. Schwäbisch Gmünd.

HIPPICH, ANTON

- 1996 Ortssippenbuch Batschalmasch I-II. Backnang.

HORVÁTH JENŐ

- 1941 Szavojai Jenő hg. A dunai monarchia kialakulása. Budapest.

HORVÁTH MIHÁLY

- 1871-73 Magyarország történelme I-VIII. Pest.

IVÁNYI ISTVÁN

- 1885 Bács vármegye összeírása 1699. évről. BTTÉ 26-31.
1886 Szabadka szabad királyi város története. I-II. Szabadka.
1889-1907 Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történeti helynévtára. I-V. Szabadka.

JUHÁSZ, KOLOMAN

- 1960 Laien im dinst der Seelsorge während der Türkenherrschaft in Ungarn. Münster in Westfalen.

KARÁCSONYI JÁNOS

- 1922-24 Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig. Budapest.

KATONA, STEPHANUS

1800 Historia metropolitanae Colocensis ecclesiae I-II. Calocae.

KEINER, STEFAN

1991 Gara. Beiträge zur geschichte einer überwiegend deutschen Grenzgemeinde in der Nordbatschka/Ungarn. Langenau.

KELEMENNÉ MERK ZSUZSA - KÖHEGYI MIHÁLY

1987 Csávolyi bunyevácok Katymáron kötött házasságai (1747-1895) MKBKM 136-159.

KISS Z. GÉZA

1989 A török alóli felszabadulástól az első világháború végéig. In Köhéggyi Mihály szerk.: Baja története a kezdetektől 1944-ig. Budapest, 200-286.

KÖHEGYI MIHÁLY

1988 Csávoly statisztikai adatai a hivatalos népszámlálás (1870) előtt. MKBKM 73-91.

1990 A Latinovics család kísérlate Katymár megszerzésére. MKBKM 65-75.

1991 A szerbek felköltözésének történeti előzményei. In. Zombori István szerk.: A szerbek Magyarországon. Szeged 65-78.

1993 Adatok Baja XIV-XVII. századi egyháztörténetéhez. In. Békési Imre - Jankovics József szerk.: Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon. I. 159-169.

1997/a Honnan és mikor kerültek a bunyevácok Katymárra? In. Bárh János szerk.: Tükörképek a Dunán. Baja, 137-144.

1997/b Ürményi Mihály szemleútja a bácskai német telepes községekben (1786). In. Juhász Antal szerk.: Migráció és település a Duna-Tisza közén 2. Szeged, 1997. 9-17.

KÖHEGYI MIHÁLY - TÓTH ÁGNES

1987/a A csávolyi németek kitelepítése. Forrás 19. évf. 8. sz. 74-87.

1987/b Adatok a csávolyi németek kitelepítésének történetéhez. MKBKM 116-135.

1988 Die Aussiedlung der Deutschen aus Csávoly (Tschawal) Suevia Pannonica 16. évf. 110-127.

KREUTEL, RICHARD - SPIES, OTTO

1954 Leben Osmans. Bonn.

MÁNDICS MIHÁLY

1969 Fejezetek Csávoly község krónikájából 1944-1964. Csávoly.

1989 A magyarországi bunyevác-horvátok története. - Povijest bunjevačkih hrvata u Mađarskoj. Kecskemét.

MÁNDIC MIŠO

1984 Iz Osamstoljetne kronike Csávolya. Budapest.

MUHI JÁNOS

1944 Zombor története. Zombor.

NAGY BÉNI

1913 A marianus ferencesek a XVI. század első felében. Katolikus Szemle, 369-388.

OTTENTHAL, ADAM

1988 Tschatali-Csátalja. I-II. Erlensee.

PEIĆ, MARKO - BAČLIJA GRGO

1994 Imenoslov Bačkih bunjevaca. Subotica.

PICOT, ÉMILE

1873 Les Serbes de Hongrie. Paris.

RAPCSÁNYI JAKAB

1934 Baja és Bács-Bodrog vármegye községei. Budapest.

REIZNER JÁNOS

1899-1900 Szeged története. I-IV. Szeged.

REPPMANN, ANTON

1971 Vaskut. Geschichte einer deutschen Gemeinde in der Nordbatschka. Freilassing.

RÖDER, PHILIP

1839-42 Des Markgrafen Ludwig Wilhelm v. Baden Feldzüge wider die Türken. I-II. Karlsruhe.

SEČANSKY, ŽIVAN

1952 Popisi stanovništva Bačke tokom osamnaestog veka. Beograd.

SZAKÁLY FERENC

1991 Szerbek Magyarországon - szerbek a magyar történelemben. In Zombori István szerk.: A szerbek Magyarországon. Szeged, 11-50.

SZIMONOVICS, RADIVOJ

1929 O katolicizmu i katolickog crkvi pod Turcima. Glasnik Istoriskog Društva u Novim Sadu. 37-53.

TAFFERNER, ANTON

1965 Bácsalmás (Batschalmasch). Eine deutsche Markgemeinde in Ungarn. München.

1967 Kunbaja. Eine ungardeutsche Grenzgemeinde in der Nordbatschka mit Umgebung (Bácsbokod, Csátalja, Gara und Katymár). München.

UNYI BERNARDIN

1943 A mohácsi ferencesek története. Gyöngyös.

1947 Sokácok-bunyevácok és a bosnyák ferencesek története. Budapest.

UROSEVITY DANILO

1969 A magyarországi délszlávok története. Budapest.

VANYÓ TIHAMÉR

1971 Belgrádi püspökök jelentései a magyarországi hódoltság viszonyairól 1649-1673. Levéltári Közlemények, 323-339.

VASS ELŐD

1989 Török megszállás alatt. In. Köhegyi Mihály szerk.: Baja története a kezdetektől 1944-ig. Budapest, 159-199.

Rövidítések

BTTE = Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat Évkönyve

KÉL = Kalocsai Érseki Levéltár

MKBKM = Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében

OL = Országos Levéltár

I. táblázat. Más falvakból Csávo lyra ház aso dottak (1778-1944)

Sorszám	Helység név	Férfi	Nő	Összesen
1	Felsőszentiván	92	43	135
2	Katymár	67	52	119
3	Bácsbokod	80	39	119
4	Soroksár	86	5	91
5	Rém	57	15	72
6	Cászártöltés	32	35	67
7	Bácsalmás	45	18	63
8	Baja	38	18	56
9	Kunbaja	33	17	50
10	Hajós	24	12	36
11	Nemesnádudvar	14	20	34
12	Vaskút	21	10	31
13	Regőce	12	9	21
14-15	Gara	9	6	15
	Mátéháza	11	4	15
16	Józsefháza	10	1	11
17-18	Borota	5	4	9
	Szabadka	6	3	9
19	Bátaszék	4	3	7
20-23	Bajmok	2	2	4
	Bátaszék	2	2	4
	Decs	3	1	4
	Madaras	2	2	4
24-29	Budapest	3		3
	Csátalja	1	2	3
	Dunaföldvár	2	1	3
	Mélykút	2	1	3
	Órszállás	2	1	3
	Vértesszőlős	3		3
30-38	Apatin	1	1	2
	Bácsborsód	2		2
	Bécs	2		2
	Gákova	2		2
	Kerény	1	1	2
	Körtés	2		2
	Palánka	2		2
	Pécsvárad	2		2
	Sükösd	1	1	2
39-85	Ausztria	1		1
	Balassagyarmat	1		1
	Bátya	1		1
	Brestovacz	1		1
	Budakeszi	1		1
	Csantavér		1	1
	Csákkeresztúr		1	1
	Cservenka	1		1
	Czikó		1	1
	Dávod	1		1
	Debrecen		1	1

Dunaharaszti	1		1
Érsekcsanád	1		1
Eszék	1		1
Gerény	1		1
Hódzsák	1		1
Jánoshalma		1	1
Kanada	1		1
Kiskunhalas	1		1
Kistelek		1	1
Mosbach	1		1
Naschiza	1		1
Nyitra	1		1
Óbecse	1		1
Oroszország		1	1
Ószivatz	1		1
Ócsény		1	1
Paks	1		1
Pancsova	1		1
Pataki		1	1
Pétervárad	1		1
Taksony	1		1
Tataháza		1	1
Temesvár		1	1
Tompa	1		1
Turony		1	1
Újfutak	1		1
Újszentiván	1		1
Újberbász	1		1
USA	1		1
Várdomb		1	1
Verbász	1		1
Vértes	1		1
Volmersdorf	1		1
Werne	1		1
Worms	1		1
Zombor		1	1
	716	343	1059

II. táblázat. Katymáriak házassága Csávolyon (1748-1787)

Év	Összes csávolyi házasságkötés	Katymáriakkal kötött házasság	%
1749	6		
1750	6		
1751	3		
1752	9		
1753	3		
1754	16		
1755	7		
1756	12		
1757	5		
1758	2		
1759	10		
1760	9		
1761	9		
1762	13		
1763	5		
1764	12		
1765	7		
1766	12		
1767	2		
1768	28		
1769	10		
1770	17		
1771	15		
1772	11		
1773	10		
1774	7	1	12,5
1775	10		
1776	10		
1777	43	1	0,3
1778	5		
1779	2		
1780	13		
1781	9		
1782	2		
1783	3		
1784	14		
1785	26	1	3,7
1786	22		
1787	14	1	0,6
Összesen:	445	4	

Eheschliessungen Katymärer „Schwaben“ in Csávolý

MIHÁLY KÖHEGYI

Der Verfasser behandelt die Mischehen zwischen Bunjewazen (eine südslawische Volksgruppe) und „Schwaben“ in zwei Dörfern der Nordbatschka (Csávolý und Katymár). Genauer gesagt geht es im Artike um Männer und Frauen, die in Katymár wohnten, aber in Csávolý heirateten. Als Grundlage der Arbeit dienten die ca. 21000 Belege des in Deutschland erschienenen Ortssippenbuches von Csávolý. In den Matrikeln wird im Fall der Csávolýer Deutschen bei 1059 Eheschliessungen angegeben, dass der Mann bzw. die Frau – oder aber auch beide – aus einer anderen Ortschaft kamen. Aufgrund der zur Verfügung stehenden Belege gibt es 85 Ortschaften, aus denen nach Csávolý geheiratet wurde; die proportionale Verteilung ist jedoch bei weitem nicht gleichmässig. Von den ersten fünf Dörfern liegen vier (Felsőszentiván, Katymár, Bácsborsód, Rém) in einem Umkreis von 20 km um Csávolý; das entfernter liegende Soroksár kann seinen 5. Platz wohl dem Umstand verdanken, dass die ersten deutschen Ansiedler aus Soroksár nach Csávolý gekommen waren, wodurch die Freundschafts- und Verwandtschaftsbeziehungen immer noch ziemlich eng geblieben waren.